

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д. н. Николай Йорданов

относно кандидатурата на д-р Явор Гърдев Стефанов за заемане на академичната длъжност „Доцент по режисура за драматичен театър“ в конкурса, обявен от НАТФИЗ „Кр. Сарафов“ в „Държавен вестник“ бр. 27 /2.05.2025

Обект на настоящата рецензия са творческата и преподавателската дейност на д-р Явор Гърдев, както и неговите досегашни научни публикации и професионални активности, имащи отношение към обявения конкурс за заемане на академичната длъжност „Доцент“.

Явор Гърдев е наложил се в професионалното поле театрален режисьор, но неговите творчески активности надхвърлят полето на театъра и навлизат в сферите на литературата, киното, радиотеатъра, операта, видео- и перформанс арта, изкуствознанието и др.

Кандидатът има завършени две магистратури – по режисура за драматичен театър (НАТФИЗ „Кр. Сарафов“, 1998) и по философия с магистърска теза в сферата на естетиката (СУ „Св. Климент Охридски“, 1997). Неговото изследване „Екстатичният театър“, с което се дипломира в Софийския университет, е своеобразен манифест за театралните му възгледи, които предполагат надмогване на съществуващите през ХХ век деления между различни театрални методологии. В едно свое интервю от 2000 г. Я. Гърдев споделя: „... не бих се ангажирал с нито една от театралните практики. По някакъв начин това [екстатичният театър] е близко до театралните теории на Арто, на Брук, носи от практиките на Станиславски, Брехт“¹.)

През 2024 г. Я. Гърдев защитава образователната и научна степен „доктор“ с изследването си „Власт, суверенитет и режисура. Опити върху перформативната сила, интерпретативната свобода и творческата автономия“ към Нов български университет, реализирано в Northwestern University в Съединените щати по програмата „Фулбрайт“. Този образователен бекграунд очертава сдвоената фигура на творец и

¹ Явор Гърдев "Пешеходци из въздуха". Интервю на Мария Попова. Октомври 2000 г. http://maria-popova.blogspot.com/2009/07/blog-post_408.html , с. 5. (последно посетена на 16.07.2015)

изследовател, който се интересува от изкуството на театъра, но и от философската рефлексия върху него.

Професионалният път на Явор Гърдев на театрална сцена започва преди 30 години. През тези три десетилетия той е реализирал множество постановки в България (в Народен театър, в столични и извънстолични театри, на независимата сцена) и в чужбина (Франция, Германия, Турция, Черна гора, Северна Македония, Русия). Част от тези постановки са международни продукции, а други се радват на покани в чужбина от престижни фестивали и продуциращи центрове.

Постановъчните му избори са базирани върху текстове за театър, в които можем да видим последователен интерес в няколко посоки: иновативни прочити на емблематични Шекспирови пиеси – „Хамлет“, „Крал Лир“, „Венецианският търговец“, „Бурята“; спектакли върху основополагащи текстове на европейската драма от XX век – от Жан Жьоне, Хайнер Мюлер, Петер Вайс, но също и върху пиеси на съвременни руски автори като Оля Мухина, Пьотър Гладилин, Олег Богаев, Алексей Шипенко, Ярослава Пулинович, Иван Вирипаев (някои от които открива за българската сцена); интерес към автори, близки до естетиката на in-your-face theatre като Мартин Макдона, Мариус фон Майенбург, Трейси Летс, към постабсурдския театър на Харолд Пинтър, Едуард Олби; към пределно съвременна драматургия – иронично-сатиричните пиеси на Ханох Левин, Жорди Галсеран, Ясмина Реза, Саломе Льолуш; от българската драматургия е поставял Георги Тенев, Константин Илиев и Захари Карабашлиев. Задължително трябва да подчертаем респекта и изследователския интерес, с който Я. Гърдев като режисьор подхожда към оригиналния прочит на тези текстове, което интересно се съчетава в някои случаи със съ-авторство в драматургията на представлението, предлагаща авторска компилация върху текстове (например „Сънят на Одисей“ по Х. Мюлер, Й. Бродски, Г. Тенев и К. Мерджански в ТР „Сфумато“, 1997; „Bastard“ по У. Шекспир, Ф. Дюренмат, Адсон де Монтие-ан-Дер в ДТ-Варна, 2001) или дори собствено написани текстове за театър като „Самоубиецът“ (1993), „Нощен труд“ (2005), „Кастор“ (2021). В това отношение не можем да пропуснем и активностите му като преводач на пиеси от руски и английски език. При избора на текстове за постановъчната му практика се открояват много добрият литературен вкус и интерес към остро-проблемна драматургия, в която драматизмът винаги има съвременни проекции.

Бих отличил някои негови спектакли, без които, според мен, лицето на съвременния български театър не може ясно да бъде очертано: „Квартет“ по Хайнер Мюлер & Сие (ТР „Сфумато“, 1999); „Bastard“ по У. Шекспир, Ф. Дюренмат, Адсон де Монтие-ан-Дер (ДТ-Варна, 2001), „Марат/Сад“ по П. Вайс (ДТ-Варна, 2003), „Пухеният“ от Мартин Макдона (ДТ-Варна, 2004), „Хамлет“ от У. Шекспир (Народен Театър, 2012). Два от изброените от мен спектакли – „Квартет“ и „Пухеният“, са представени и от самия кандидат за участие в конкурса.

„Квартет“, създаден върху Мюлеровата адаптация по романа „Опасни връзки“ на Ш. дьо Лакло, е много показателен за това, как психоаналитичният интерес и еротизмът се превръщат в поле за изследване на властови инстинкти и желаниа за доминации. В спектакъла виждаме стилизация на сценичния език и на актьорската игра.

В „Пухеният“ откриваме нетрадиционна комуникация между публика и сценична реалност. Зрителите в случая са поставени в ситуацията на воайори, а действието сякаш се случва в симулирана реална среда, наподобява стая за разпити. Актьорите, от своя страна, действат като на снимачна площадка, дистанцирани от реакциите на публиката. Този контраст между различните степени на „реалност“ е оригиналният прочит на Я. Гърдев на текста на Макдона.

И двата спектакъла имат своето продължение след като приключва животът им на сцените, където са родени – „Пухеният“ се играе до 2019 г. в Театър 199 и доказва своята театрална жизненост и без този основополагащ постановъчен ход, а „Квартет“ има своя римейк във високо-технологична версия на сцената на Зала 1 в НДК през 2015 г.

Третият представен за участие в конкурса спектакъл „Крум“ от Х. Левин пък е опит да се прочете драматургичния текст през личния опит на създателите на спектакъла. Той има приносно значение както за индивидуалното развитие на Я. Гърдев като режисьор, така и за трупата на Варненския драматичен театър, която открива нови креативни енергии.

И трите спектакъла, представени за участие в конкурса, са много показателни за склонността на Я. Гърдев да предлага оригинални решения на сценичното пространство (поставяйки неотлъчно със сценографа Никола Тороманов), на изразните средства, с които си служат актьорите и на

различните степени на съучастие на публиката в изграждането на спектакъла.

Погледната като цяло режисьорската практика на Я. Гърдев се отличава с надскачане на опозициите, в които често се полагат творческите кариери – между локална/национална и международна сцена, между институционален и независим театър, между конвенционален и експериментален театър. (Явор Гърдев: „Най-важното в моята работа е да мога да се отнасям към нея като към чист феномен и без предварителна идеологическа разположеност, че това е алтернатива, мейнстрийм, бунт или представление, задоволяващо масовия вкус“².)

Творческият профил на Я. Гърдев няма да бъде напълно очертан, ако не се споменат неговите режисьорски активности в киното (режисьор на пълнометражен игрален филм „Дзифт“, 2008 г.), в операта („Лястовицата“ от Пучини, 2015), в перформативни и видео форми. Те го разкриват като разнолик и креативен артист, който търси различни комуникационни канали за реализация на своите идеи.

Получените множество награди у нас и в чужбина, както и критическото внимание към работата му, са доказателство за публичното признание на неговия талант.

Същевременно Я. Гърдев има подчертана склонност към критическа рефлексия и теоретизиране не само на собствените си творчески търсения, но и изобщо на проблемите на театъра и на изкуството като цяло. Това го доказват не само магистърската и докторската му тези, но и редица негови публикации в престижни издания като списанията „ФИЛОСОФИЯ“, „Демократически преглед“, „Критика и хуманизъм“, „Философска мисъл“, „Християнство и култура“, „Homo Ludens“, „Et Cetera“, Годишник на НАТФИЗ, вестниците „Култура“ и „Литературен вестник“ и др., като има и публикации в чужбина.

Желанието и уменията му за преподавателска работа се виждат от преподавателския му опит: през 2018–2021 освен докторант, той е и преподавател в Нов Български Университет в направление „Театрално и филмово изкуство“, а през 2020–2021 е гост-преподавател в НАТФИЗ в

² Изказване на Я. Гърдев в рамките на международна конференция „Срещу какво се бунтува театърът днес?“, юни, 2012 г., Варна. В сп. „Homo Ludens“, САБ, С., 2012, бр. 16, с. 119-120.

магистърска програма „Режисура в сценичните изкуства“. Към това трябва да бъдат отбелязани участията му като водещ на уъркшопи и майсторски класове в България, Полша, Русия, Франция, Германия, САЩ.

Към тези констатации и оценки мога да добавя и личните ми впечатления от кандидата като за един от най-креативните театрални режисьори на съвременната българска сцена, като за ерудиран пътешественик в културната история на човечеството, като за критично мислещ анализатор на изкуството и социокултурната действителност. Театърът, който той създава се отличава с концептуализъм, съчетан с ярка образност, но в същото време това е театър, който се случва на сцената на предела на човешката екзистенция.

Намирам представения доказателствен материал за напълно убедителен относно качества на кандидата като педагог, който може да допринесе за професионалното изграждане на студентите по режисура за драматичен театър.

Всичко това ми дава основание да потвърдя, че д-р Явор Гърдев Стефанов отговаря на всички изисквания и притежава необходимите качества да заеме академичната длъжност „Доцент“ във връзка с обявения от НАТФИЗ „Кр. Сарафов“ конкурс.

Гласувам с „ДА“.

София, 12.09.2025 г.

проф. д. н. Николай Йорданов: